10. Gagnlegur skóli.
Sjómannaskóli Árnessýslu.

---

3 blöð fol.

Gagnlegur skóli.

Landlegurnar austanfjalls voru oft æði langar áður fyrrum þótt oft væri ýtt í fremstu hlunna með sjósóknina; þær stóðu um þriggja vikna skeið og jafnvel lengur og voru nefndar „[illegible]", þ.e. að þá var með öllu fyrir það tekið, að nokkur leið væri til þess, að komast út úr brimgarðinum, þótt blíðviðri væri í landi og blæjalogn. Veiðistöðvarnar voru fjórar, Loftsstaðir, Stokkseyri, Eyrarbakki og Þorlákshöfn; hin síðastnefnda var bezt og þar var þrautalendingin, þegar út af bar. Sjómenn þeir, er sjóinn stunduðu voru flestir úr Árness- Rangárvalla og Skaftafellssýslum, þó einnig væri úr öðrum sýslum landsins, einkum að norðan og vestan; þaðan gengu mörg skip frá byrjun marzmánaðar til loka (11. maí); um eitt skeið gengu nær 50 skip frá Stokkseyri, flest áttróin eða tíróin, með 12-16 manna áhöfn hvert þeirra. Sennilega hefir þá verið nokkuð á annað þúsund sjómanna í veiðistöðvum þessum og meginþorri þeirra aðkomandi úr öðrum sveitum og sýslum, flestir víkingar til vinnu og ágætir sjómenn.

Meðan landlegurnar stóðu yfir höfðu menn þessir, flestir ungir, ekkert annað fyrir stafni, en að liggja í rúmum sínum til hádegis og eyða síðan hinum hluta dagsins í það, að spila á spil, fljúgast á og leika sér. Þó skal það tekið fram, að aldrei var um fjárhættuspil að ræða og [illegible] þekktist ekki. — Hvað var annað fyrir allan þennan fjölda ungra manna að gera en að eyða tímanum á einhvern veg, sér til dægrastyttingar? Þá vantaði verkefni, eitthvað, sem gæti orðið þeim bæði til gagns og skemmtunar. Skólamálum vorum var þá eigi svo vel á veg komið sem síðar varð og nú er: Eina fræðslan, sem menn þessir höfðu notið, var sú, að þeir voru e.t.v. flestir sendibréfsfærir, kunnu einföldustu aðferðir í reikningi, auk lesturs o.s.frv.; þeir höfðu lokið undirbúningi sínum undir ferminguna fyrir fáum árum og síðan eigi söguna meir. Nú gafst þeim tækifærið, því meðal sjómannanna sjálfra kom nú fram á sjónarsviðið ungur maður og áhugasamur, sem sá það betur en flestir hinna, til hvers ófarnaðar það leiddi fyrir þá að eyða dýrmætasta hluta ævi sinnar, æskudögunum í iðjuleysi og einskis nýtu gjálfri: Hann mun hafa hugsað og sagt sem svo: Hér fara af gáði hæfileikar og miklir kraftar ungra manna í súginn; þeir þurfa hjálpar við, þessir menn, a.m.k. þá, að vekja þá til umhugsunar um það, hvað í þeim býr og að hvaða gagni þeir gæti orðið sér sjálfum og þjóðfélagi því er þeir lifa í.

Þótt maður þessi væri eigi menntamaður né hefði notið frekari fræðslu en nokkur hinna — veitt aðeins fáa mánuði í barnaskóla —, hugkvæmdist honum að stofna skóla, er hann nefndi Sjómannaskóla Árnessýslu.

Hann stofnsetti skóla þennan árið 1890 og komst hann brátt á í öllum veiðistöðvum þeim fjórum, er áður voru nefndar. Kennslan var ókeypis og hvorki hann né aðrir kennarar munu hafa þegið eins eyris laun fyrir. Húsnæði mun og hafa verið ókeypis í barnaskólum viðkomandi héraða eða veiðistöðva.

Fjöldi ungra sjómanna þyrptust að skólanum og urðu þeir brátt fullskipaðir. Sýslunefnd Árnessýslu sýndi skólum þessum viðurkenningu sína með því að veita árlegan styrk til Sjómannaskóla Árnessýslu, er varið skyldi til nauðsynlegustu bóka- og áhaldakaupa, svo nemendur skyldi engan kostnað hafa af skólahaldi þessu. Þá kaus og sýslunefndin prófdómendur árlega og voru það lengstum prestarnir

séra Ólafur Helgason í Stórahrauni og séra Ólafur Ólafsson í Arnarbæli, síðar fríkirkjuprestur, svo og Jósefur Pálsson.

HH Engar bóklegar menjar munu nú vera til um skóla þennan, nema skólaskýrsla ein frá Stokkseyri og frá árinu 1895, en skólinn var þá við lýði fram yfir aldamótin. Tíðindum og í sýslunefndarfundargjörðum Árnessýslu mun hans getið í sambandi við styrkveitingarnar til hans. Farið var fram á, að Rangárvallasýsla veitti honum einhvern lítilsháttar styrk, því fjöldi sjómanna var einnig úr þeirri sýslu, en hún mun engan styrk hafa veitt til hans.

Af skólaskýrslu þeirri, sem til er, má sjá, að meðal þeirra er skólann sóttu voru margir ungir menn, er síðar urðu hinir þjóðnýtustu menn meðal þjóðar vorrar, t.d. þeir, Jón Ólafsson alþingismaður og framkvæmdastjóri, Einar Jónsson alþingismaður frá Geldingalæk. Aðrir urðu ýmist hreppstjórar eða hreppsnefndarmenn sveitar sinnar, og sjá kaupsýslumenn, kandidatar [illegible]. Margir þessara manna létu svo um mælt síðar, þegar á skóla þennan var minnst við þá, að þar hefði þeir fengið ~~hvatningu og~~ uppörvun til þess, að læra meira og því farið að venda sér út í um frekari fræðslu, enda engrar annarar notið þangað til utan heimila sinna. Þetta var hinn fyrsti og eini skóli þeirra. En hvaða námsgreinar stunduðu þeir svo í Sjómannaskóla Árnessýslu? Þær voru nú ekki margar, en einna helztar þessar: Reikningur og ísl. réttritun, landafræði og nokkrir tilsögn í dönsku, auk ýmis-

HH konar munnlegrar ~~[illegible]~~ fræðslu um sögu landsins (fornsögurnar) o.fl. o.m.fl.

í [illegible] verstöðvunum, þar sem skólinn starfaði.

Nemendur sýndu mikinn áhuga og sátu mestan hluta dagsins í skólabekkjunum, en svo kom það oft fyrir, t.d. að liðnum hádeginu, að þeir voru „kallaðir" til róðurs og þeyttu þeir þá sinn í hverja áttina og skildu á hold sín öll og verkefni eftir á borðinu. til næsta dags.

Nú er stofnandi Sjómannaskóla Árnessýslu aldraður maður orðinn, sem ég veit að eigi vill láta nafns síns getið – mun geta [illegible] farið orðum um það, hve hann [illegible] en – sá, er þetta ritar, og var meðal nemenda hans 1897 og eftir það, veit einnig, að engum tekur það sárara en honum, að skóli þessi lagðist niður eftir 12-15 ára starfsemi nokkru eftir aldamótin; en hann vonar, að ungir menn líti til starfsemi þessarar og [illegible] hans

Þarfur skóli.

Vegna hinna mörgu og oft athafnalitlu landlegudaga í veiðistöðunum austanfjalls átti Jón Pálsson fyrv. bankaféhirðir frumkvæðið að því og framkvæmdir til þess að þar var skóli stofnaður um 1890 og var Jón fyrsti kennari skóla þessa á Stokkseyri, en hann var sjómaður þar þá og um mörg ár áður og eftir. Skóli þessi komst á í öllum veiðistöðunum þar eystra, Stokkseyri, Eyrarbakka, Loftsstöðum og Þorlákshöfn og mun hafa verið þar við lýði á flestum þessum stöðum fram yfir aldamótin síðustu eða þangað til Jón fór þaðan 1902 eða lengur.

Skólinn var nefndur „Sjómannaskóli Árnessýslu“ og naut hann, a. m. k. sum árin, styrks nokkurs úr sýslusjóði Árnessýslu, um 100 kr. á ári eða freklega það sum árin. Námsgreinar voru einkum reikningur og réttritun, svo og danska og landafræði. Prófdómendur voru þeir oftast presturinn séra Ólafur Helgason og séra Ólafur Ólafsson þá í Arnarbæli en síðar fríkirkjuprestur, svo og Ísólfur Pálsson bróðir Jóns, kosnir af sýslunefnd Árnessýslu.

Lengur eða skemur menjar um skóla þennan, þótt þarfur væri og yrði mörgum ungum sjómanni að miklu gagni, munu nú vera til, nema skólaskýrsla ein frá árinu 1895 og fundargjörðir sýslunefndarinnar frá þeim árum, en flestir þeirra sjómanna er sóttu skóla þennan, hafa látið svo um mælt, að þetta hafi verið hin eina fræðsla er þeir hafi notið utan heimilis síns og í enga aðra skóla gengið fram að þeim tíma er þeir voru þar; hinsvegar gengu sumir þeirra í aðra skóla síðar og þá einkum Sjómannaskólann í Reykjavík, m. a. Jón Ólafsson framkvæmdastjóri og e. t. v. fleiri. Varð hann, sem kunnugt er einn hinn nýtasti alþingismaður vor, svo og Einar Jónsson frá Geldingalæk, er báðir sóttu skóla þennan. Margir aðrir urðu síðar leiðandi menn hver í sinni sveit, hreppstjórar eða hreppsnefndaroddvitar, kaupsýslumenn og þess konar, sem

Hd jafnan töldu það happ mikið fyrir sig, að skólinn varð til, svo að þeir gæti notið þar fræðslu þeirrar, er þar var í boði, þótt eigi víðtækari væri, í stað þess, að eyða frístundum sínum landlegudaganna, sem stundum gátu verið allt að þremur vikum í senn, í iðjuleysi og einskis nýtu starfi.

Viðurkenning sú, er skóli þessi naut með styrkveitingum úr sýslusjóði, sýndi það, að hann þótti þarfur mjög, enda mun séra Ólafur Ólafsson fríkirkjuprestur hafa minnst hans mjög lofsamlega mörgum árum síðar og eigi alls fyrir löngu í blaði einu hér í Reykjavík og bent á skóla þennan sem fyrirmynd, er önnur sjóþorp ætti